
SUBJECTIVACIÓ I INFERÈNCIA EN L'EVOLUCIÓ SEMÀNTICA I EN L'INICI DE LA GRAMATICALITZACIÓ DE *JAQUIR* (SS. XI-XII)

SUBJECTIVATION AND INFERENCE IN THE SEMANTIC EVOLUTION PROCESS AND THE BEGINNING OF THE GRAMMATICALIZATION OF *JAQUIR* (11TH-12TH CENTURIES)

JOSEP MARTINES
josep.martines@ua.es
SANDRA MONTSERRAT
sandra.montserrat@ua.es
Universitat d'Alacant

Resum: Estudiem en aquest article els primers passos en l'evolució semàntica i en la gramaticalització del verb *jaquir*. Aquest germanisme pertany a un estrat lèxic del català que va començar a fer-se menys usual a la darrereria del s. xv, desplaçat per altres sinònims, en aquest cas *lleixar-deixar*. La recerca es fonamenta en un corpus de documentació en llatí i en català dels segles xi i xii. L'objectiu és descriure, en aquella primera documentació, la gènesi dels significats que ja apareixen ben establerts durant el període literari. Seguim un enfocament metodològic d'orientació cognitivista (estudi de la subjectivació i de la inferència com a mecanismes del canvi semàntic) i donem un paper important a la visió comparada dels cognats de *jaquir* en les llengües romàniques (sobretot, gal·loromàniques) i en germànic (fràncic i alemany).

Paraules clau: semàntica diacrònica cognitiva, germanismes, subjectivació, inferència, canvi semàntic.

Abstract: In this paper the first steps of the semantic evolution and grammaticalization of the verb *jaquir* are studied. This germanism belongs to a Catalan lexical stratum that became less usual at the end of the 15th century as it was displaced by other synonyms such as *lleixar-deixar*. This research is based on a corpus containing documents in Latin and Catalan from the 11th and the 12th centuries. Our aim is to describe the genesis of the meanings of *jaquir*, which are already well established during the literary period, in its first documentations. A cognitive approach (subjectivization and inference as mechanisms of the semantic change) is adopted. The comparative study of the cognates of *jaquir* in Romance (especially in Gallo-romance languages) and in Germanic languages (Franconian and Alemmanic) also plays an important role in our study.

Key words: Diachronic Cognitive Semantics, Germanisms, Subjectivation, Inference, Semantic Change, Grammaticalization.

JOSEP MARTINES
SANDRA MONTSERRAT

**SUBJECTIVACIÓ I INFERÈNCIA
EN L'EVOLUCIÓ SEMÀNTICA I EN
L'INICI DE LA GRAMATICALITZA-
CIÓ DE *JAQUIR* (SEGLES XI-XII)***

Languages doesn't change: people change language
(Croft 2000: 4)

1. INTRODUCCIÓ

Aquest estudi descriu els primers estadis de l'evolució semàntica i sintàctica de *jaquir*. Aquest verb pertany a un nombre important de mots que van experimentar una notable retracció en l'ús a la darrera de l'edat mitjana, davant l'empenta d'altres sinònims, en aquest cas, fonamentalment, davant el verb *lleixar-deixar* (Colón 1976). El nostre objectiu és mostrar els primers passos en una transformació semàntica i sintàctica profunda: vingué al català des del fràncic, en origen com a verb de dicció o ja perfor-

(*) Agraïm de tot cor l'ajuda que hem rebut de la profa. Helena Sánchez (Universitat d'Alacant (= UA), Departament de Filologia Catalana), amb l'alemany; del prof. Antoni Biosca (UA, Filologia Llatina) amb el llatí; del prof. Aniello Fratta (Biblioteca Universitaria, Napoli), amb l'italià; d'Ana Gómez Rabal (CSIC), amb la consulta del CODOLCAT.

Aquest treball s'inclou al si de la matriu de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (ISIC/012/042), en l'activitat dels projectes Digicotracam (Programa PROMETEU per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, Generalitat Valenciana [Ref.: PROMETEU-2009-042], «aquest és un projecte cofinançat pel FEDER de la UE»), «Gramàtica del Català Antic» (finançat pel MICINN [Ref.: FFI2009-13065/FIL]), «Constitució d'un Corpus per a la Gramàtica del Català Antic» (finançat per l'IEC

matiu, i arribà a construir una xarxa complexa de significats a l'entorn de dos nodes fonamentals (I 'abandonar' i II 'permetre') i d'una perífrasi aspectual («*jaquir(-se) de* + INF») i una altra de causativa («*jaquir* + INF»).

El fet que *jaquir* ja mostrés al començament del període literari (mitjan s. XIII) un estadi evolutiu molt notable ens ha mogut a recercar les arrels del canvi en la documentació anterior, en llatí medieval i en el català més antic. A més, atesos els paral·lelismes amb altres llengües romàniques, sobretot amb l'occità i el francès, ha calgut atendre l'evolució dels cognats de *jaquir* en aquestes llengües.

Hem constituït un corpus que abasta dos segles (ss. XI-XII); els materials provenen de despullements propis i de la consulta dels corpus ressenyats a la bibliografia (capítol de fonts). Sobre aquests materials, s'ha assajat l'anàlisi de la subjectivació i de les inferències que proposa la Teoria de la Inferència Invitada del Canvi Semàntic (= TIICS) i, en la mesura del possible, de les primeres etapes en el procés de gramaticalització per a la gènesi de les perífrasis amb *jaquir*. Aquest estudi s'inclou dins una recerca més àmplia adreçada a la descripció del canvi lexicosemàntic en català antic i, particularment, de l'evolució de la parella *jaquir* i *lleixar-deixar*.

2. EVOLUCIÓ I ESTRUCTURA SEMÀNTICA DE *JAQUIR* ALS SS. XI I XII

2.1. ULLADA GENERAL: *jaquir* ARA I ABANS

Hem atestat *jaquir* d'ençà del s. XI, de bell començament, en escrits en llatí medieval i sota formes llatinitzades; a mesura que avançava l'ús del romànic en l'escriptura, sovinteja al llarg de tota l'edat mitjana i en textos de tipologia cada vegada més variada i provinents d'arreu del domini lingüístic català. Com s'ha avançat, s'observa una progressiva retracció de l'ús d'aquest verb d'ençà de la darrerria del s. XV, especialment, davant l'extensió de *lleixar-deixar*. A les hores d'ara, no és mot d'àmbit general i no

[IVITRA-IEC/PT2008-MARTINES01], «Constitució d'un corpus textual per a una gramàtica del català modern (Gcm)» (finançat per l'IEC [PT 2012-So4-MARTINES]), «Biblioteca Digital Plurilingüe del Mediterrani / Multilingual Digital Library of The Mediterranean Neighbourhood-IVITRA» (finançat pel MICINN [Ref. FFI2010-09064-I]), «Gramàtica del Català Modern (1601-1834)» (finançat pel MINECO, Ref. FFI2012-37103) i el «Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció» (finançat pel Vicerectorat de Tecnologia i Innovació Educativa de la UA [Ref. GITE-09009-UA]).

s'ha incorporat a l'estàndard; perviu, sobretot, a la regió central i septentrional del Principat i a la Catalunya del Nord.¹ Com bé il·lustren el *CTILC* (que abasta des de 1833 fins a 1988) i el diccionari que se'n deriva (*DDLC*), *jaquir* i variants (*gicar*, *gequir*, *dicar*) són usats per escriptors vinculats a aquell àmbit territorial o que, per voluntat estilística, reproduïen elements del parlar d'aquelles comarques o coloreïen els textos amb trets molt formals o arcaïtzants.

La sola evolució semàntica i sintàctica del verb *jaquir* en català i dels cognats d'altres llengües, específicament del bessó *gequir* de l'occità, és ja de prou de relleu perquè pugui ser objecte d'un estudi monogràfic: es tracta d'un manlleu germànic, incorporat al registre juridicoadministratiu i estès al llenguatge general des de ben enjorn i d'una manera particular en català i en occità i segons un procés de canvi semàntic i sintàctic lligat al joc d'inferències i a la gramaticalització. Cal afegir-hi encara les incògnites que planteja el fet que haja passat de ser un mot amb un índex de freqüència important a experimentar un notable candiment: com es va dur a terme aquesta retracció?, quins àmbits semàntics o sintàctics afectava a mesura que es produïa?, en quins registres, en quins territoris i en quin moment?;² i, segons una òptica

1. Vet-ne ací tan sols alguna notícia presa dels diccionaris de referència i de monografies dialectals: *gequir* o *giquir* es diu a l'Empordà, i *gicar*, a Agramunt i a Olot, segons el *D'Aguiló* (s.v. *jaquir* i *gicar*); *jaquir*, al pirinenc-oriental (cat. septentrional), cat. oriental i nord-occidental i *gicar*, a Andorra, la Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, l'Empordà, Poble de Lillet i Berga, Solsona, Sort, l'Urgell, la Segarra, les Garrigues i el Camp de Tarragona, segons el *DCVB* (s.v. *jaquir* i *gicar*); sobretot, sota les variants *gicar* i *gequir*, «continua encara viu a gran part de les comarques del Princ. i dels Comtats. Més com és al Nord» i, també, cap a l'oest (Vall Ferrera, Andorra) i vers el Segre (*dicar*, a Ponts, la Noguera; *DECat*, s.v. *jaquir*); aquesta variant (*dicar*) és també de Guissona (Faus 1908: 91, *CTILC*). Es diu encara a Andorra (Riera 1992: 348) i al Pallars (Riera 1996: 46), a l'Urgell (Masip 2010, s.v.), a la Segarra (comunicació personal de Joaquim Rafel: «T'he *gicat* la verdura a la porta de casa [deia algú que havia anat a cercar una persona a sa casa i no la hi havia trobada]»). Una *gica* és 'deixa, acte de testar a favor d'algú' a «les comarques gironines» (Casellas & Casellas 2003, s.v.) i, també, a la Segarra (Faus 1908: 91, *CTILC*). *Gicar* s'havia atestat tardanament (s. XVI); deu ser, però, més antiga: cf. *jaçà* per *jaquí* a la Bíblia catalana medieval (s. XV; 2Re, 2,23; Bruguera 2007:19). El *DIEC2* inclou *jaquir*, *gicar* com a 'v. tr. [LC] Deixar'.

2. Sobre l'extensió del s. XII en avant i la posterior retracció de *jaquir*, cf. Martines & Montserrat (en preparació). Tan sols com a il·lustració, vegeu les dades següents extretes dels clàssics literaris (des de mitjan s. XV): Marc (63 casos); Roig (7 casos); *Curial e Güelfa* (cap cas; ed. de Ferrando 2007); Martorell (cap cas); Gassull (2 casos: *Brama*, ed. Miquel 1911: 231, 233), Roís de Corella (1 cas: «Que-l mal que pas nom pot *jaquir*, / Si no girau / Los vostres ulls», «La Balada de la Garça y la Smerla», ed. Miquel 1913: 421); Villena (1 cas: «E, aquesta heretat desijau jaquir a vostres fills?», *Vita Chisti*, ed. Miquel 1916, II: 344). Wittlin (1995: 220) havia observat com «jaquir llàgrimes» de Llull és adaptat en el *Tirant* en «llançar llàgrimes» o «destil·lar vives llàgrimes». S'ha fet notar que les *Regles de esquivar vocables* (darrerera del s. XV), recomanen «lexar o dexar» per damunt *jaquir* (Badia 1999: 317). La davallada en la freqüència d'ús d'ençà dels ss. XVI-XVII és dràstica, segons reflecteixen els

onomasiològica: quin repartiment hi degué haver entre *jaquir* i *lleixar-deixar* (i altres verbs en pugna: *abandonar*, *amollar*, *donar*, *lliurar*, *permetre*, *soltar*, etc.)? Fou (o és encara) *jaquir* un sinònim de *lleixar-deixar* «en tots els seus significats», com diu el *DCVB* (s.v. *jaquir*)?³ I, paral·lelament, havia desplegat (o té encara) *jaquir* sentits que no prengué *lleixar-deixar*? Els punts de partença de tots dos verbs són ben diferents i, doncs, suscita molt d'interès concretar aquesta sinonímia.

L'etimologia, proposada per Diez (1853, s.v. *gechire*) i acceptada amb escasses objeccions (cf. més avant), vincula l'it. *gechire*, el fr. *gehir*, l'oc. *gequir* i el cat. *jaquir* amb l'«Ahd. [althochdeutsch] *jehan*, goth. [gothische] *aikan*, aussagen, zugestehen ['declarar, confessar']» i suposa un procés que, si més no, es pot qualificar de remarcable, sobretot en català i en occità; molt breument:

(a) *Jaquir* parteix de l'esfera d'un verb de dicció fins a desplegar dos nodes semàntics bàsics (I 'abandonar' i II 'permetre'), ja molt desenvolupats al s. XIII; cf. els exemples següents ordenats cronològicament (s. XIII) i triats tan sols com a il·lustració:

- (1) I a. Que qui ho farà, sempre com demanat ne sirà del príncep, lo castel *jaquesca*, hó destrua la força e la li re[ta] senes penyorament, si presa aquela aurà (*Usatges de Barcelona*, s. XIIIa (ms. de s. XIIIb) p. 113)
- I b. quant lo baró sant de Déu s'apruymà a la mort, aquesta escriptura *jaquí*, dién: «No vulyatz ans de tems jutjar [...]» (*Vides*, s. XIIIb, p. 197)
- I c. *Jaquesch* a na B[eren]guera, g[e]rmana mia, xxv lib[res] (*Testament de Berenguer Puculull*, 1282, p. 134)
- (2) II a. veé, oy e fo present que I dia I pres qui ere dins en la cort soltà e *jaquí* [...] de la presó de volentat sua (*Llibre de Cort de Justícia de València*, 1280, p. 165)
- II b. Yo, Pericó Borsar, e yo, Johan Péreç, correger, absolvem la I a l'altre de tota demanda, qüestió que la I agués hó pogués aver contra l'altre [...]; e *jaquim* la I a l'altre tota

corpora consultats (CIMTAC, CICA). Bonllavi, adaptador de *Blanquerna* i d'*Scala Dei* al català del XVI (1521, 1523) substitueix *jaquir* d'aquests textos de Lull per *lleixar* (Schmid 1988: 212).

Cal reconstruir l'evolució de *gequir* en occità. L'inclouen els grans diccionaris de la llengua medieval (*DLevy*, *DRaynouard*); el *DHonorat*, que inclou lèxic antic i modern, incorpora *giquir* 'laisser, abandonner, quitter, renoncer, se contenir. V. Gequir', *giquia* 'cessation, abandon, délaissement. V. Gequir', *gequir* 'cesser, abandonner, laisser, rejeter'. No el trobem al *DMistral* ni al *DPalay* ni al *DAlibèrt* (llevat, potser, de *giquetar* 'murmurer', regió de Carcin); sí que l'aplega el *DPanOc* (*gequir* 'abandonner', 'quitter', *gequir* 'véser tanben guerpir').

3. Cal remarcar que no hi ha una tal superposició en els articles *jaquir* i *deixar* del *DDL*.

rancor, oy e malvolentat que la i contra l'altre agués (*Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, 1294-1295 II, p. 899)

Al voltant d'aquests nodes nuclears arribà a bastir-se una xarxa complexa de significats, els primers estadis de la qual veurem ací; i, encara més:

(b) *Jaquir* avança per un camí de gramaticalització fins a generar perífrasis de caire aspectual i causatiu, que es fan trobadores en català, si més no, a la darrerria del s. XIII; vet-ne aquesta mostra presa de textos provinents dels dos extrems del domini lingüístic (el Rosselló i el País Valencià):

- (3) I a. Entès en ela molt lo bisbe, axí que no·s *jaquia de gardar* la cara d'ela ni la sua belea (*Vides*, s. XIIIb, p. 37)
 I b. — Sàpies que no·ns *jaquirem Déu a pregar*, entrò que nos retés la carta (*Vides*, s. XIIIb, p. 191)
 I c. e que nuls temps [...] *jaquirà de no fer fermança* per sos nebots e per sos amics (*Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, 1294-1295 II, p. 706)
- (4) II a. no la *avia jaquida estar* senes messa aquel dia, ans la fé ésser en aquel ofici maravelós (*Vides*, s. XIIIb, p. 255)
 II b. que avia enblada, lo qual *avia jaquit exir* de la casa de la presó a (*Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, 1294-1295 II, p. 165)
 II c. axí com se baralaven tragneren-se los coltels e *j[a]quiren-se core* [los] uns devés los altres, enaxí que·l dit Andreuet e Garciola donav[en]-se ab los coltels en los braços e en les calces, [...] /e axí sob[r]e açò agren barala, e lo dit Garcia e P[ere] de Borja, son frare, tragneren los coltels e *ajaquiren-se-n anar* devés lo dit Gilet, que fugia (*Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, 1294-1295 II, p. 917-918)⁴

Aquests primers textos del període literari palesen un notable descabdellament semàntic i un estat de gramaticalització de *jaquir* avançats. Caldrà anar a cercar, doncs, la font d'aquests canvis en etapes anteriors a fi de respondre qüestions essencials, com ara, des de quan, en quins contextos i segons quin procés es va arribar a aquest punt en una etapa ben primerenca? No podem obviar, a la llum dels textos disponibles, que l'occità *gequir* presentava un estadi de polisemització i de gramaticalització important, constatable documentalment, almenys, ja des del s. XI; vet-ne ací una tria estreta de

4. Variant de la perífrasi de molt d'interès: 'es van llançar a', 'van començar a'.

textos juridicoadministratius (de tipologia semblant als estudiats ací a l'apartat § 2.3) i literaris del període ss. XI-XII:⁵

- (5) a. Ara, a chap de dos anz que fo nada, portero la al templum domini e *giquiro* la a Nostre S. («La nativité de la Vierge», s. XI; ed. Meyer 1866: 82; Bartsch 1867: 23a)
- b. Ego Aldebertus episcopus don e *gig* sancto Privato la gleisa del Boison tota, l'alod e-l feu [...] (*Testament d'Aldebert II, évêque de Mende*, 1109, Gavaudan; ed. de Brunel 1973 I: 17)
- c. Aquest affars es totz devis / Per dompnas, ben *s'en deu gequir* / Qu'aytan s'en aura us truens / O mais, si mais li post bastir! (Marcabré, «Hueymais dey esser alegrans», 1130-1149; ed. de Dejeanne 1909)
- d. mas seil maios vol delz feusals conquerre zo que i au, non o deu per nos *giquir* (*Don de divers mas aux frères du Temple par Peire Aenric et sa femme*, 1185, Roergue; ed. de Brunel 1973 I: 17)
- (6) a. *de chantar me gic* e-m recre / e de joi e d'amor m'escon (Bernat de Vendadorn, c. 1147-1170; ed. de Meyer 1866: 82; Bartsch 1867: 23a)
- b. *Qe no·m gic penr'* un sol tom, / E m'apella per mon nom (Raimbaut d'Aurenga, «Après mon vers vueilh semp'r ordre», nat al 1144, mort al 1173; ed. de Fratta & Daniel 2008)

Malgrat la migradesa i l'escassa varietat tipològica dels textos anteriors al s. XIII, encara en llatí medieval o en un català, diguem-ne, en bolquers, poden aprofitar aquells materials per a intuir estadis previs en l'evolució semàntica i, lligada a aquesta, en el procés de gramaticalització d'aquest vell verb. Amb aquests textos i amb l'anàlisi contrastiva, sobretot, davant l'occità i el francès, provarem de descriure els fonaments d'uns canvis profunds i primerencs.

2.2 UN VELL GERMANISME ESTÈS PER LA GÀL·LIA

Pfister (1973: 147, n. 3 i 149) i, seguint-lo, Banniard (2004: 349) inclouen el francès *gehir* 'avouer, confesser' (< fràncic *jehhjan) dins els mots provinents de «le superstrat francique propagé par la chancellerie mérovingienne ou carolingienne» i incorporats al llatí medieval. Els manlleus germànics d'aquest període arriben a difondre's més

5. Cf. en Martines & Montserrat (en preparació) l'estructura semàntica del català *jaquir* i de l'occità *gequir* (*gi-*); i també, quant a l'occità, *DLevy* i *DRaynouard* (s.v. *gequir*).

enllà del francès i s'estengueren també vers el domini occità i català i, en algun cas, van arribar a l'italià del nord i al castellà. Açò ens situa a l'alta edat mitjana.

Tot i que assumia la proposta d'ètim de Diez (1853; cf. *supra*), Meyer-Lübke (*REW*, 4580) suggeria alguna dificultat fonètica,⁶ a què deu al·ludir el *DCVB* (s.v. *jaquir*); ell mateix havia assajat una explicació per als diversos resultats de la *h* germànica en la *Grammaire des langues romanes* (1890: I, 40):

A l'intérieur du mot, *h* germanique n'est pas une simple aspirée, mais une spirante sourde gutturale (non palatale). En italien et en provençal, où il manque un phonème exactement équivalent, elle devient une explosive sourde gutturale: prov. *gequir*, ital. *gechhire* = *jehan*, ital. *smacco* = *smahi*, *taccola* = *taha*, *techhire* = *fihan*, *taccagno* = *tahu*; cf. aussi esp. *tacaño*. [...] Mais, dans LE FRANÇAIS DU NORD, où *h* initiale persiste, on trouve aussi *h* intacte à l'intérieur du mot : *jehir*, *mehain*, *tehir* [...]

Per aquesta drecera, Coromines (1943: 128) havia advertit que el valor de *h* germànica a final de síl·laba era el «de l'*ach-Laut* alemany» i no el d'una «mera aspirada», i que és transcrita sempre en romànic per *c* (*wahten* > *WACTARE > *guaitar*; *bleih* > it. *biacca*; *gah* > *gac* > fr. *gai*), fins i tot, davant semivocal (*jehjan* > *jaquir*). Al *DECat* (s.v. *jaquir*), s'adhereix a la proposta de Gamillscheg (1934 [1970]: II, § 75 i 76): cal partir d'una *h* geminada i de dues variants vocàliques en ja fràncic (*jahhjan* i *jehhjan*), davant *jehan* de l'alt alemany antic, per a explicar l'aspirada mantinguda en el francès antic *gehir* i l'oclusiva velar sorda de l'occità i del català (*gequir*, *jaquir*) i de l'italià (*gechhire*). Ens sembla fonamental l'article de Stimm «Doppelformen germanischer Verba auf *-jan* im galloromanischen» (1955) per a acabar d'arredonar els detalls, tant fonètics com morfològics, d'aquest verb i de *guerpir*, més freqüent en occità i en francès, tot i que també atestat en català antic.⁷ Wartburg (1964: 2) assumeix aquesta proposta en el *FEW* (s.v. *jehhjan 'sagen') i en l'estudi sobre la influència del burgundi *damunt* el lèxic francoprovençal.

A fi de traçar l'evolució semàntica de *jaquir*, convé observar (a) la persistència d'un nucli vinculat amb 'dir' i (b) un canvi metonímic, probablement antic, vers valors

6. Concretament: «Die lautlichen Verhältnisse sind nicht klar. Das frz. ['französisch'] Wort [*gehir*] kann fränk. ['fränkisch'] sein, das ital. ['italienisch'] langob. ['langobardisch'], wenn es nicht aus dem Prov. 'provenzalisch' stammt, das prov. *-qu-* [*gequir*] ist aber nicht verständlich» (*REW*, 4580).

7. En essència: atesos el francoprovençal *rejoir* 'CŌNFITĒRĪ' i, els ja esmentats, francès antic (*re*)*gehir*, occità *gequir* i català *jaquir*, Stimm (1955) proposa dues variant frànciques (*jahhjan* > *jehhjan*) i una tercera, *johjan*, pròpia del burgundi.

més performatius, arran dels quals es generaran els significats més desplaçats a què s'arriba en occità i català i en l'italià. Com a origen remot d'aquest tipus lèxic, s'ha proposat una arrel indoeuropea *jek 'sprechen' (Pokorny 1887: II, 503), que connecta amb el lexema verbal fort protogermànic *jexanan (Orel 2003, s.v.), punt de partença del noruec antic *já* 'to assent', del frisó antic *gehan* 'to articulate, to pronounce' o de l'alt alemany antic *jehan* 'to say, to speak, to admit'; tots, cognats vinculats amb el sànscrit *yācati* 'to ask, to solicit, to entreat', l'irlandès mitjà *ieith* 'language', el gal·lès *iaith* id.

Els alemanys contemporanis *Beichte* 'confessió' i *beichten* 'confessar' són derivats prefixats de l'alt alemany antic *jehan* (s. VIII) 'sagen, sprechen' i 'bekennen, geloben', *bijehan* 'bekennen, Lob sprechen' (s. VIII) i els deverbals, en un ús religiós, *bīgihht*, *bījihht* (s. IX), *bīgihhta* (s. XI) 'Bekennntnis, feierliche Aussage, Sündenbekenntnis' (Pfeifer 1993, s.v. *Beichte*; Kluge 1999, s.v. *Beichte*; Seebold 1970, s.v. *jeh-a-*). En fràncic *jahhjan/jehhjan* devia prendre, a més, matís causatiu ('zum Gestehen bringen') (Gamillscheg 1934 [1970]: II, § 75; Stimm 1955: 256).

No deu ser casual que el francès antic *gehir* (i *re-*) tingués sentits directament connectats amb aquests. El *DÉAF*, que abasta materials des del 842 fins a mitjan s. XIV, data els diversos sentits de *gehir*:⁸

- (7) 1. 'Avouer, confesser' (c. 1140 - s. XV), «Faire (qn) *gehir* que» 'faire avouer que', «*Gehir* par confession» 'se confesser'; 'avouer, reconnaître'.
 2. 'Faire connaître, révéler' (c. 1140 - c. 1382).
 3. «*Gehir* à (Dieu)» 'reconnaître (comme Seigneur)'.
 4. 'Raconter, rapporter' (c. 1140 - c. 1350), 'confirmer (comme témoin)'.
 5. 'Dire' (c. 1170); 'articuler, prononcer (des mots), nommer'; «Sans *gehir*» 'sans dire mot'; 'nommer (un jour, etc.)'; 'déclarer hautement'.

Regehir presenta sentits paral·lels (c. 1120 - s. XV). Són de remarcar les variants (*gehier*, *gehiner*, *jehisner* i *gessir*; *regeier*; *engehir*) i, especialment, altres derivats com ara *jehie* 'rapport' (s. XIII);⁹ *gehine* 'confession, aveu' (mitjan s. XIII), «mettre à *gehine*» 'mettre (qn) à la torture pour le faire avouer' (c. 1200), 'torture (pour obtenir un aveu)' (c. 1265), 'tourment (en fer)' (c. 1295); *gehissiere* 'délateur, dénonciateur' (primeria del

8. Reportem només les definicions i les datacions i respectem l'organització i la numeració de les sub-accions de cada diccionari. Ateses les limitacions d'espai, no reproduïm els exemples textuais.

9. Cf. en català el deverbals *gica*, *dica* (v. adés) i l'occità *giquia* (v. adés nota 3).

s. XIII); *regehissant* 'celui qui se repent', *regehissance* i *regehissement* 'confession, aveu'; *agehi* («estre de mort agehi» 'être destiné à mort'; 'condamné a mort (à cause d'une maladie)').

Si atenem a les dades del *DFM* (s.v. *gehir*), construït sobre un corpus textual que comprèn des de 1330 a 1500, s'esvaeixen durant aquest període els sentits de [7.5], com hem vist, probablement dels més antics:

- (8) A. 'Avouer, confesser (un crime)', «Faire gehir par la gorge», «Faire gehir (qqc. à qqn) faire gehir que» 'faire avouer'
 B. [sens affaibli]
 1. (relig. Chrét.) *Gehir* (*ses péchés*) 'confesser'.
 2. *Gehir* (*un secret, un sentiment...*) 'faire connaître, révéler (un secret, un sentiment...)', «Gehir qqc. à qqn.», «Gehir (à qqn) comment + *interr. indir*».¹⁰

Segons sembla *regehir*, a més d'«avouer, confesser», sí que va retenir el sentit de 'dire, déclarer, raconter' durant aquesta època; el *DFM* inclou les variants i els derivats següents: *gessir*, *gehier*, *gehiner*, *regehier*, *gehine*, *gehineur*, *regehissement*.

Gehir no es va mantenir en ús més enllà del francès mitjà (Pfister 1973: 147, n. 3). Va tenir un notable desenvolupament semàntic a l'entorn de 'confessar', proper a l'observat en germànic i diferent del seguit per l'occità i el català, si més no, ja a l'entorn del s. XI, com es veurà ací. No va experimentar tampoc processos de gramaticalització com els que degueren engegar-se ja llavors en aquestes llengües.

Com s'ha avançat, el francoprovençal *rejoïr* tingué sentits paral·lels als del francès; v. Stimm (1955), amb documentació antiga remarcable. Ha passat per malla als diccionaris etimològics la continuïtat d'aquest tipus lèxic pels parlars retoromànics: hi ha en sobreselvà *gibir* 'gestehen, bekennen', *far gibir* '(kausativ) verhören (unter Misshandlungen)', 'hernehmen, entgelten lassen', 'leiden, herhalten'; *gichir* i derivats en engadinès antic (*gichiaint* 'anerkant, ubestritten', *gichientscha* 'Aussage, Geständnis, Bekenntnis') (*DRG*, s.v. *gibir*; Decurtins 1981: 116).

10. El *DGodefroy* ja era prop d'aquestes definicions: *gehir* ('confesser, avouer', 'déclarer, rapporter, redire, raconter', «Faire *gehir*» 'faire avouer, faire confesser, presque toujours avec une idée de force, de contrainte') i *regehir* ('confesser, avouer, reconnaître, proclamer', 'raconter, rapporter, déclarer').

Al seu torn, l'italià *gechire* (i *ag-*, i el devebal *gechimento*) va anar una mica més lluny fins a 'humiliar'; tot seguit ens hi referirem. Els *corpora* de la *BibIt* i del *Corpus OVI dell'Italiano antico* en forneixen atestacions (11 casos cadascun) entre els ss. XIII i XIV, sobretot, en autors septentrionals i no sols en textos lírics, com s'havia dit:

- (9) Che mi perdoni. —Tu non se' degno./ —Merzé, per Deo! —Tu vien' molto *gechito* (Cecco Angiolieri, s. XIII)
- (10) l'hanno in riverenza, e in sè medesimi quasi si ritornano con uno *gechimento*, ripensando la loro nichilitade (Cavalca, *Specchio di croce*, c. 1342)
- (11) Alla fine *s'agechiro* a tanto i Fiorentini, che mandarono pregando il Comune di Pisa che in luogo della mercatantia mandassero almeno altrettante some di qual più vile cosa si fosse, acciò che quella onta non facessero a lloro (Giovanni Villani, *Nuova Cronica*, 1348)¹¹

El *DRAE* presenta *jaquir* 'dejar (desamparar)' com a antic i el fa venir, amb encert, del català *jaquir*. És escassa la petjada que ha deixat aquest catalanisme en castellà. El *DCECH* el trobava en un text de Múrcia de 1262 (es tracta del pacte signat entre Jaume I i Zeit Abuzeit a Múrcia) i en el *Vocabulario andaluz* d'Alcalá (1951) ('desamparar, abandonar': «Cuando vió que la *jaquia*, se abrazó a sus piernas llorando»). El *CORDE* en dona una atestació més al mateix text trescentista.

2.3 ELS PRIMERS PASSOS DEL CANVI SEMÀNTIC DE *jaquir* EN CATALÀ (SS. XI-XII)

A fi d'il·lustrar el paper de la metonímia i de la inferència pragmàtica en la construcció del significat, Barcelona (2003: 94 i 2011: 24-25) adduïa i analitzava una situació (segons sembla) real:

- (12) [c. 1930. Parlament espanyol. Un opositor acaba la seua intervenció amb un atac al president del govern (= PG), present allà mateix]
Opposition M.P. (referring to the Prime Minister): *But what can we expect, after all, of a man who wears silk underpants?*
The Prime Minister (rising calmly): *Oh, I would never have thought the Right Honourable's wife could be so indiscreet!*

11. Cf. Zaccaria (1901: 183-184); Bertoni (1914: 126).

És gràcies a una complexa cadena d'inferències de base metonímica, *invitada* ('suscitada, estimulada') per aquest diàleg, com s'arriba a entendre un intercanvi comunicatiu carregat d'ironia. Sintetitzem molt concisament la seqüència de metonímies: 1) «La muller de l'opositor comparteix un secret amb el PG: la roba interior que fa servir aquest (una dada de caràcter íntim)»; inferència conduïda per la metonímia EL RESULTAT (*ser discret/indiscret*) PER LA CONDICIÓN (*saber el secret*). 2) «La dona ha vist despullar-se el PG»; inferència conduïda pel FET (*saber que la roba interior que duu algú, és a dir, el contingut del secret*) PER UNA DE LES EXPLICACIONS CONVENCIONALS (*haver vist despullar-se aquella persona*). I 3) «La dona ha tingut un afer sexual amb el PG (punt clau i inferència principal assajada pel PG)»; inferència guiada pel FET (*haver vist despullar-se algú*) PER UNA DE LES EXPLICACIONS CONVENCIONALS (*haver tingut una trobada sexual amb aquella persona*). Òbviament, la possibilitat de bastir aquestes inferències pressuposa, entre altres coses, una enciclopèdia compartida que abasta aspectes molt diversos.

Aquest joc d'inferències s'esdevé de manera fluida i quotidiana: és un dels fonaments de la comunicació i de la constant negociació del significat. És, així mateix, una de les vies del canvi semàntic. Recentment, Traugott (2012) ha remarcat l'estreta vinculació de la Teoria de la Inferència Invitada del Canvi Semàntic (= TIICS)¹² amb la pragmàtica i, en general, el lligam entre el canvi lingüístic i l'ús comunicatiu. Recordem que la TIICS prova de descriure el procés pel qual arriben a semantitzar-se aquelles inferències de caire pragmàtic que se susciten en la interacció del parlant/escriptor (= P/E) i l'oient/lector (= O/L).¹³ En aquest procés, hi ha una tendència a la subjectivació, entesa com a «semasiological process whereby SP/Ws [speakers/writers] come over time to develop meanings for Ls [lexemes] that encode or externalize their perspective and attitudes as constrained by the communicative world of the speech event, rather than by the so-called “real-world” characteristics of the event or situation referred to» (Traugott & Dasher 2002: 30). Com ja ha estat subratllat (Cuenca & Massip 2005: 262), aquest acostament al canvi semàntic assumeix la noció d'intersubjetivació com a mitjà per a incorporar el paper de l'O/L en la mesura en què l'emissor pretén «d'explicitar les actituds respecte als interlocutors i com a participant que activa les

12. Cf. abans, sobretot, Traugott & Dasher (2002); també Cuenca (2012: 290-295) i la bibliografia que s'hi inclou.

13. Geeraerts (2010: 231) ha remarcat que el caràcter general del model de la TIICS i la possibilitat que inclou no sols la metonímia sinó també l'emergència de les metàfores noves en contextos discursius.

inferències induïdes». ¹⁴ Dins un model també centrat en l'ús, hi ha propostes que fan recolzar el procés de canvi semàntic, precisament, damunt les inferències (més tost, abduccions, seguint Pierce 1935-1966) que fa l'O/L en contextos concrets i la posterior extensió i semantització d'aquestes (Queller 2001, 2003). ¹⁵

La polisemització és una de les conseqüències més corrents del canvi semàntic, ni que siga com a estadi transitori. Dins la Teoria dels Efectes de Prototipicitat, Geeraerts (1997, § 2.3 i 2.4; 2010, § 5.1) ja havia mostrat (a) l'estructura radial que, sobre la base del principi de semblança de família, tendeix a definir aquest procés, i (b) el paper de la (segons la seua terminologia) inducció, ¹⁶ com a mecanismes del canvi, motivat sempre per factors enciclopèdics. ¹⁷ Aquell model, certament més centrat en l'estructuració interna del significat al llarg del temps, ja apuntava cap a la inferència i a la interacció entre interlocutors (en termes d'eficiència) en contextos específics com a factors del canvi semàntic. Aquesta concepció del procés de polisemització com a estructura radial (amb nodes connectats en forma de raïms (*clusters*)) s'adiu, i fins i tot l'enriqueix, amb la descripció del canvi semàntic que ofereix Traugott (2012), seguint directament Evans & Wilkins (2000: 550):

It is generally agreed that if an expression has two meanings A and B, B «often comes into existence because a regularly occurring context supports an inference-driven contextual enrichment of A to B [...] this contextual sense may become lexicalized to the point where it need no longer be supported by a given context

Els sentits nous, generats com a implicatures, poden arribar a semantitzar: a ser identificats ja fora d'aquests contextos afavoridors (*bridging contexts*).

Les dades que s'han aplegat ací a l'entorn de l'evolució dels descendents del tipus lèxic *jehhjan/jahhjan* (fràncic) i *jehan* (alt alemany antic) dins el germànic mateix i en els diversos romànics mostren un procés de polisemització en què deuen haver tingut un paper rellevant la subjectivació i les inferències de base metonímica, com

14. En mots de Traugott & Dasher (2002: 22): «Intersubjectivity crucially involves SP/Ws attention to AD/R[addressee/reader] as a participant in the speech event, not in the world talked about».

15. La semiòtica cognitiva ha enriquit l'anàlisi de la construcció del significat, de la interacció dels interlocutors i l'emergència de les inferències, concretament a l'entorn de la Teoria de la Integració Conceptual (Brandt 2004; Brandt & Brandt 2005; Martines 2012).

16. Concretament de l'especialització, la generalització, la metonímia o la metàfora inductives.

17. Cf. aplicacions a l'àmbit diacrònic en Soares da Silva (1999), Martines (2000a, 2000b), Montserrat (2007).

veurem lligades, a contextos intuïbles a la llum dels testimonis documentals i, com a eina complementària, per mitjà del contrast de l'evolució que han seguit els cognats de *jaquir* en llengües diverses.

De bon començament, i sense entrar en gaires detalls i amb la sola il·lustració dels diccionaris reportats adés (cf. ací § 2, i Martines & Montserrat en preparació), cal parar atenció sobre un primer estadi del canvi que degué produir-se molt primerencament: el pas 'dir' > 'confessar'. Aquest canvi ha caracteritzat l'evolució de *gehir* en francès (i també en francoprovençal i en retoromànic) i és compartit amb el fràncic i l'alt alemany antic i contemporani; en català, n'hi ha algun rastre documental en casos com ara [13]. Aquest primer pas suposa l'assumpció de valors performatius per a un verb, en bon principi, de dicció. El procés s'intueix en els usos definits pel *DÉAF* (cf. adés [7]) en què es palesa una accentuació del grau de subjectivació de *gehir*: el punt d'arrancada degué ser l'establiment d'una implicació entre *qui diu* amb *allò que diu*; no es pot obviar que apareix en contextos en què es diuen (molt sovint en primera persona sg. o pl.) els pecats, un secret, un testimoniatge o declaració... Són contextos assertius. No debades sovinteja en contextos religiosos o processals, o en situacions en què es demana informació a algú. Així mateix, quan es diu una informació que s'ha rebut, es pot inferir que qui la diu la confirma, que qui la reporta la dóna per bona, l'assumeix. És molt remarcable el fet que el procés metonímic engegat per la pràctica de sotmetre a tortura les persones per aconseguir que confessen arribés a dur el derivat *gehine* des de 'confession, aveu' (mitjan s. XIII) i «metre à gehine» 'mettre (qn) à la torture pour le faire avouer' (c. 1200) fins a 'torture (pour obtenir un aveu)' (c. 1265), 'tourment (en fer)' (c. 1295); és a dir, 'el mitjà per la finalitat' (cf. el català *glai* o *esglai* 'espaça' > 'temor, ensurt'). Observem que aquell sentit primitiu ('dir') no sembla que haja anat més enllà de la darrerria del s. XII (cf. adés [7] i [8]).¹⁸

Allò que degué començar a emergir com a implicatura lligada a contextos específics i com a variant d'un sentit determinat, arribarà a semantitzar-se ja desvinculat d'aquell context i, segons els casos, podrà conviure amb aquell sentit originari o, fins i tot, desplaçar-lo. Pot ser-nos útil ací l'esquema del canvi semàntic d'Enfield (2003: 29), aprofitat recentment per Traugott (2012), per a il·lustrar el procés que hem descrit i que es repetirà en estadis successius de l'evolució d'aquest verb:

18. El sentit de l'italià *gechire* 'humiliar-se' potser connecta, com el català i l'occità, amb la idea de 'renunciar a uns drets' que pogué derivar vers 'posar-se sota el poder d'un altre'.

	Estadi 1	Estadi 2	Estadi 3	Estadi 4
Forma	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Significat	'p'	'p' (+ > 'q')	'p', 'q'	'q'

Estadis del canvi semàntic (adaptat i traduït d'Enfield 2003 i Traugott 2012)¹⁹

Què hi ha en català d'aquell 'sagen' o dels sentits més connectats amb aquest valor primitiu? Certament, poca cosa en els usos que han arribat a esdevenir prototípics, ja observables al s. XIII (recordem: a l'entorn de dos nodes bàsics: I 'abandonar' i II 'permetre'). Podem reconstruir sobre base documental l'enllaç i el procés que va menar des de 'dir' fins a aquests nodes?

El següent és potser l'exemple més acostat a aquell sentit originari, tot i que ja amb valor performatiu: «la vescomtessa Beatriu i sos fills *diuen* que no construiran [...]», 'ho declaren', 's'hi comprometen', 'renuncien a la possibilitat de construir':

- (13) *Quam ego Baitricis vicechomitissa atque filii mei Ponci ciliciaet vicechomes ac Raimundus Cervarie diffinimus et iachimus in potestate dei omnipotentis [...] et in manu Berengarii abbatis atque Raimundi prioris Riudazari cetorumque ominun fratrum quod nos nec aliquid ex nostra prohibitionis jam amplius non construamus nec hedificare volevamus nec in nullo loco ubi dampnum Sanctae Mariae esse uidebatur infra terminos eiusdem parrochia (Acta signada per Beatriu, vescomtessa de Bas, i els seus fills Ponç i Raimon en què es comprometen a no edificar dins la jurisdicció del Prior de Riudaura, c. 1140; ed. de Monsalvatje 1901, XI: 440-441)*

Convé no oblidar que tots els textos anteriors al s. XIII a què hem pogut accedir, en llatí medieval o en català preliterari, són de caire juridicoadministratiu. Presenten, fonamentalment, les situacions discursives següents: (a) acords entre dues parts en litigi en què algú renuncia a favor d'algú altre als drets sobre una determinada possessió; (b) vendes, que impliquen, així mateix, la cessió d'alguna cosa (a canvi de diners); (c) donacions i cessions d'un bé a favor d'algú; (d) testaments, que expressen la cessió de béns en herència a algú, i (e) sentències en què s'ordena a algú que faça determinades cessions. En aquests contextos i en aquest tipus de documents, 'dir' va necessàriament més enllà del paper de verb de dicció: hi ha l'expressió formal d'un

19. Sigui ns permès d'advertir que la linealitat d'aquest esquema no ha d'emascarar la multidimensionalitat que sovint mostra el canvi semàntic; els diversos sentits que adquireix un mot al llarg del temps acostumen a organitzar-se de manera radial i en xarxa.

compromís, d'una renúncia, d'una voluntat de dur a terme (o no) una determinada cosa, prototípicament, la cessió de drets sobre una possessió o, de manera més directa, la cessió d'una cosa. Degué ser en contextos d'aquesta mena on es van semantitzar aquells sentits de caire performatiu i assertiu.

- (14) quia accepimus de te duo milia mancussos Barcinonensis monete, ideo donamus et *iachimus* et evacuamus ac definimus tibi omnes voces et omne directum, quas et quod qualicumque modo appellabamus et proclamabamus tibi et predicte Sanctie et iam dicto Arnaldo [...] in supradictis castris (Definició que fan el comte d'Urgell i el de Barcelona sobre diversos castells, 1072; ed. de Miquel 1945: 156; Bassols 1976; *CODOLCAT*)

Una passa més en aquesta cadena d'inferències durà des de 'dir [> declarar > comprometre-s'hi] que algú renuncia als drets sobre una cosa (o a la cosa) a favor d'algú altre' > 'dir [> declarar > comprometre-s'hi] que algú cedeix els drets sobre una cosa (o la cosa) a algú' > 'renunciar-hi' i, doncs, 'cedir-la a algú', 'donar-li-la'; és a dir, 'el fet de declarar que es renuncia a [...]' > 'el fet de renunciar a [...]' implica 'el fet de donar la cosa a [...]'. No debades, *jaquir* i *donar* apareixen en variació sinonímica i també, *jaquir* tot sol amb aquest sentit. Si en l'exemple (13) el predicat té com a argument un CD tema, ara, com passa a *donar*, el predicat té dos arguments: se li ha afegit un CI meta.

- (15) Et si ipso suo omine de domno episcopo y venz, similiter fenescat Remon G. ipso termine [...] et si í venz ipso suo omine de domno episcopo, quod Remon Gonball li-ó *jakescha* e li-ó defenescha per escrito; et si ipso suo omine í venz de Remon Gonball, similiter fenescat et *jakescat* ipso episcopo per escrito. E ke sia en so assemblament de ipso episcopo si-ó farà el primerr[...] aut ó rechulirà de Remon Gonball; et en quale que remanserit [...] ipsa batalla, similiter *jakescat* et fenescat per exvacuatio scripture (Sentència donada pel vescomte Miró en el plet que tenien el bisbe de la Seu i en Ramon Gomball pels límits de Guissona i Ribelles, 1036-1079; ed. de Pujol 1913: 11; Russell 1965: 65)
- (16) Ego Bernardus Guillelmi [...] Comes bissulunensis et donpna Sancia [...] comitissa donatores sumus Deo et Sancte Marie sedis Gerunde seu ad canonicam prefate sedis donamus et tradimus et *iachimus* et difinimus ipsam albergam et ipsos acaptos et toltes quod liabemus in parrochia Sancte Leocadia de Parietis in alodie canoniche Sancte Marie sedis Gerunde, tali uidelicet ratione ut nec nos nec ullus comes posteritatis nostre nec alius uterque sexus hominis ibi albergam accipiat nec requirat nec toltas nec acaptas faciat per ullum ingenium sicut superius scriptum est sic donamus et tradimus et *iachimus* et difinimus in postetate cononice Sancte Marie prenominate sedis (Donació del comte de

Bernat II de Besalú a l'església de Girona de les albergues i altres tributs de la parròquia de Parets, 1067; ed. de Monsalvatje 1901, XI: 313)

- (17) quod ego Poncius Sancti Johannis [...] feci hanc placibilem definitionem cum hominibus a quibuscumque accipiebamus garbas de civada in tota ipsa valle Sancti Johannis vel in Aguaça vel in Sarrocha vel in Securies ut deinceps unusquisque pro omni suo honore *donet* annuatim sexter i farner corrent de bona civada Sancto Johanni a festivitate Sancti Felicis usque ad festivitatem Sancte Marie mediantis augusti. Propter hoc unanimiter definimus, *jachimus* predictis hominibus supradictas garbas et illas segaciones quas vel manifeste vel oculte eorum civada nostri faciebant cutiones (Definició i permuta, 1148; ed. de Ferrer 2009: 157 i 158; Baiges i altres 2010, III: 1408)

Un sentit específic és el de 'donar (en herència)', com hem vist, encara conservat actualment (cf. adés la nota 2), especialment present en testament:

- (18) Et si de Bonifilio minus venerit, que si[c] o atendant sui filii de Bonfilg, aut ille homo cui Bonifilius la *iaccira* per *iaccizon*²⁰ aut per baglia, que si[c] o atendant ad Raimundo comite aut a suo filio cui ille dubitara suo comitatu. Et, si de illo minus venerit cui ille dubitaverit suo comitatu, que si[c] o atendant Bonifilius aut sua posterita ad illum hominem cui Raimundus comes la *iaccira* in suo testamento, per directa fide, sine enganno [...] Et si de Raimundo comite minus venerit, sic teneat et si[c] o atendant Bonfil o la sua posterita ad illum hominem cui Raimundus comes *iaccira* suo comitatu, per directa fide, sine engan (Conveni entre el comte Ramon i Bonfill sobre el Castell d'Alta-riba, 1043-1098; ed. de Balari 1899: 402; Miquel 1945: 99; Rubio 1979: 63)

Segons es mostra en Martines & Montserrat (en preparació), la construcció causativa «*jaquir* + INF»²¹ 'permetre; no impedir', 'fer; cessar d'impedir una acció' (DCVB), 'no impedir (l'acció expressada per un verb en infinitiu), no posar-hi obstacles' (DIEC2), absent en els textos despullats ací i atestada a la segona part del XIII (cf. adés (4)), degué originar-se en connexió amb inferències del tipus: 'donar una cosa a algú' > 'permetre l'accés, el control, l'ús de la cosa a algú', 'fer possible que [...]'. No deu ser casual que trobem *jaquir* com a glossa d'un text llatí en què 'es perdo-

20. *Jaquisó* és derivat de *jaquir* no enregistrat als diccionaris de referència; apareix sota formes més o menys llatinitzades: *iachidone*, -m (1048, 1058, 1066); *iaquicionem*, -onis (1097); *iachido* (1079); *jachitionis* (1148).

21. Hi ha estudis aprofundits en altres llengües sobre l'estructura causativa paral·lela d'equivalents del verb *deixar*, en què, a més, s'analitza la noció de causativitat seguint Talmy (1988, 2000), Langacker (1991) o Kemmer & Verhagen (1994). Així, Soares da Silva (1999, 2003, 2007), del portuguès; Maldonado (2007), del castellà, i Engels & Roegiest (2012, en premsa), del francès, castellà i portuguès.

na un impost': 'es dóna als habitants d'Àger la possibilitat de no pagar tal impost' (cf. adés l'exemple (2.11b)):

- (19) Item que'ls *jàquien* lo seruei de pa, ui, carn, ciuada e de moltos (Rúbrica afegida a la carta de franquícia atorgada per Guerau Pons a la vila d'Àger, 1092; ed. de Chesé 2011: 400)

Cf. el text llatí

- (20) Predictus Gerallus cum iamdicta coniux eius *perdonant* hominibus illorum predictis ipsum seruitium quod facere eis solebant de pane et vino et carne et ciuata ante eum (p. 399)

'Renunciar als drets sobre una cosa' degué obrir la via a una altra inferència de molt de relleu atès que va dur a cristal·litzar un altre node semàntic de *jaquir* bàsic i molt corrent als textos posteriors: 'abandonar', 'suspendre la interacció amb alguna cosa'. Recordem la definició que ja en va fer (Balari 1899: 401), que ja incorporava aquest tret: '*abandonar* la posesió de un inmueble, hacer renuncia ó cesión de bienes'; cal tenir present també, a més, que les cessió d'una possessió podia comportar l'abandó físic d'aquesta:

- (21) ego, Arnallus Rodlandi et uxor mea [...] donamus et definimus et *iacimus* illam peciam de terra quam vocant Planum Rotundum, cum suis adiacenciis, sicut melius advenit vobis per vocem parentum nostrorum (Donació i venda. Arnau Rotllan i sa muller donen al monestir de Sant Joan de les Abadesses una peça de terra anomenada Pla Rodó, 1146; ed. de Ferrer 2009: 156)
- (22) Item conuenit predictus uice comes iam dictis comiti et comitisse ut dimittat et *iachescat* ipsam ecclesiam sancti felicis de celran cum omnibus suis pertinenciis, in potestatem berengarii episcopi. Et faciat *iachire* et dimitere predictam eclesiam cum omnibus suis pertinenciis ad ipsos caballarios quibus ipse vicecomes dederat eam, sine engan de predictis comite et comitissae (Renúncia o cessió. Conveni de Ramon Berenguer I i Almodis amb Ponç Guerau, 1061; ed. de Balari 1899: 436)

Prompte, 'abandonar', 'suspendre la interacció amb alguna cosa' degué d'associar-se a 'distançar-se d'aquesta cosa, apartar-se'n'. S'ha de remarcar la introducció d'aquest esquema (inicialment) espacial: 'algú abandona una cosa (a algú, en mans d'algú, en possessió d'algú)' > 'algú s'aparta de la cosa'; la cosa passa de ser abandonada per algú

a ser punt de referència respecte del qual s'aparta. El canvi semàntic va acompanyat d'un canvi sintàctic, en què l'agent és alhora el CD pacient reflexiu (*jaquir-se*) i la propietat abandonada s'esdevé CRèg origen:

- (23) In tale videlicet racione ut ab hodierno die vel tempora non sit illi licitum appetere nec inquietare suprascripta omnia neque de suprascriptis omnibus, unde *se iachivit* in presencia suprascriptarum omnium, in potestate Guitardi abbati qui hec appetebat per vocem sancti Cucuphati, et suprascriptus Guitardus sive supradicta Ermisindis comitissa dederunt maiorem partem supradicto Bernardo, sub tali vero conventu ut ita stet supradicta divisio sicut supradictum est vel terminatum (Judici davant el bisbe Guislabert i la comtessa Ermessenda, 1037; ed. de Ruiz 2006: 274)
- (24) Et quod predictus Miro fecisset directum ad iam dictum chomititem et chomitissam de Guilelmo Guilelmi de Calles et de ipsa turre de Calles, cum ipso alodio quem Guilelmus tetnet ibi. Et quod predictus Miro et uxor sua et Bernardus filius illorum *se iachissent* de ipso acapte quod fecerunt vel convenerunt ad facere de Guilelmo episcopo Ausonensi de honore predicti comitis, quam predictus Guilelmus episcopus tenet per iam dictum comitem (Judici a Mir Geribert, 1058; ed. de Ruiz 2006: 364)

Aquest pogué ser el camí per a fonamentar la construcció de la perífrasi aspectual «*jaquir(-se) de + INF*» 'abstenir-se de fer una cosa' (*DCVB*), 'no continuar l'acció indicada per aquell infinitiu' (*DIEC2*). Fet i fet, 'apartar-se d'alguna cosa' suposa 'interrompre el contacte amb aquesta cosa' > 'cessar, deixar de'. Com s'ha vist adés (exemples de (3)), les primeres atestacions d'aquesta perífrasi en català són del s. XIII; ja les trobem en occità, si més no, durant el segle anterior. A diferència dels exemples anteriors, en la construcció perifràstica, l'antic pacient reflexiu ja no té interpretació semàntica/sintàctica i, per tant, forma part del nucli verbal pronominal, constituït per un auxiliar (*jaquir-se de*), que conté la informació aspectual, i un verb no finit (en infinitiu), amb sentit lèxic, que selecciona els arguments interns i externs (cf. «*deixar-se'n (de + INF/N)*»: «Me n' he deixat (*de fumar / del tabac*)»).

3. CONCLUSIONS

L'estudi dels textos en llatí medieval i en català preliterari ofereix possibilitats gens menyspreables per a provar de reconstruir els canvis lingüístics en un període de molt d'interès, sobretot quan es tracta de qüestions que ja es mostren en un es-

tat evolutiu molt avançat en el període literari. En aquest cas, hi hem trobat dades valuoses per a traçar els primers passos en el procés de gramaticalització de *jaquir*. A més, hem pogut comparar l'evolució d'aquest verb i dels cognats en altres llengües romàniques.

L'aplicació de la Teoria de la Inferència Invitada permet construir un acostament al canvi semàntic sobre la base de l'anàlisi textual i d'una metodologia fonamentada en l'estudi de l'ús de la llengua. En aquest cas, hem assajat una descripció de les profundes transformacions semàntiques i de l'inici del procés de gramaticalització d'un mot que partia d'uns significats, de bell principi, ben allunyats dels valors que ha arribat a desplegar. La semantització de les implicatures discursives, generades en contextos concrets per un procés fonamentalment metonímic, pot explicar aquestes transformacions. Ara cal avançar en l'estudi de la plena gramaticalització d'aquest verb, de l'avanç pel camí de la polisemització fins a la darrerria del s. xv i, cosa no menys interessant, cal descriure (i potser explicar) el procés de davallada i la competència amb *lleixar-deixar*, la història semàntica del qual caldrà també escriure.

JOSEP MARTINES
SANDRA MONTSERRAT
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Estudis lingüístics i diccionaris

- ALCALÁ, A. (1951 [1998]) *Vocabulario andaluz*, Madrid, RAE.
- BADIA, A. M. (1999) *Les Regles d'esquivar vocables i la «qüestió de la llengua»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- BANNAIARD, P. M. (2004) «Germanophonie, latinophonie et accès à la Schriftlichkeit (ve-viiiè siècle)», dins W. Haubrichs & J. Jarnut (eds.), *Probleme einer germanisch-romanischen Kultursynthese in Spätantike und frühen Mittelalter*, Berlín, Walter de Gruyter, pp. 340-358.
- BARCELONA, A. (2003) «The case for a metonymic basis of pragmatic inferencing: Evidence from jokes and funny anecdotes», dins K. Panther & L. Thornburg

- (eds.), *Metonymy and Pragmatic Inferencing*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 81-102.
- (2011) «Reviewing the properties of metonymy as a technical construct, with particular attention to the view of metonymy as a prototype category», dins R. Benczes *et alii* (ed.), *Defining metonymy in cognitive linguistics: towards a consensus view*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 7-59.
- BERTONI, G. (1914) *L'elemento germanico nella lingua italiana*, Gènova.
- BRANDT, L. & BRANDT, P. A. (2005) «Making Sense of a Blend. A cognitive-semiotic approach to metaphor», *Annual Review of Cognitive Linguistics*, 3, pp. 216-249.
- BRANDT, P. A. (2004) *Spaces, Domains, and Meaning: Essays in Cognitive Semiotics*, Bern, Peter Lang.
- BRUGUERA, J. (2007) «Particularitats lingüístiques de la Bíblia catalana medieval», *Estudis de llengua i literatura catalanes*, 54, pp. 5-32.
- CASELLA, F. & D. CASELLAS (2003) *Vocabulari de les comarques gironines*, Barcelona, La Busca.
- COLÓN, G. (1976) *El léxico catalán en la Romania*, Madrid, Gredos.
- COROMINES, J. (1943) «Noms de lloc catalans d'origen germànic», dins *Miscel·lània Fabra*, Buenos Aires, pp. 108-132.
- CROFT, W. (2000) *Explaining Language Change*, Harlow/Essex, Longman/Pearson Education.
- CUENCA, M. J. (2012) «La gramaticalización», dins I. Ibarretxe & J. Valenzuela (dir.), *Lingüística cognitiva*, Barcelona, Anthropos, pp. 281-304.
- CUENCA, M. J. & M. À. MASSIP (2005) «Connectors i processos de gramaticalització», *Caplletra*, 38, pp. 259-277.
- DAguiló* = AGUILÓ, M. (1914-1934) *Diccionari Aguiló*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- DAlibèrt* = ALIBÈRT, L. (1988²) *Dictionnaire Occitan-Français d'après les parlers languedociens*, Tolosa de Llenguadoc, IEO.
- DCECH* = COROMINES, J. & J. A. PASCUAL (1987-1991) *Diccionario Critico Etimológico Castellano e Hispanico*, 6 vol., Madrid, Gredos.
- DCVB* = ALCOVER, A. M. & F. de B. MOLL (1930-1962) *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma, Moll. [<http://dcvb.iec.cat/>]
- DDLC* = *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, RAFEL, J. (dir.), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [<http://dcc.iec.cat/ddlc/index.asp>]

- DÉAF* = *Dictionnaire Étymologique de l'Ancien Français*. Heidelberg Akademie der Wissenschaften, Romanisches Seminar der Universität Heidelberg. [<http://www.deaf-page.de/fr/index.htm>]
- DECat* = COROMINES, J. (1983⁴-1991) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial.
- DECURTINS, A. (1981) «Zum deutschen Sprachgut im Bündnerromanischen Sprachkontakt in diachronischer Sicht», dins P. S. Ureland (ed.), *Kulturelle und sprachliche Minderheiten in Europa*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, pp. 111-138.
- DFM* = *Dictionnaire du Moyen Français*, versió 2012 (DMF 2012), ATILF - CNRS & Université de Lorraine. [<http://www.atilf.fr/dmf>]
- DGodefroy* = GODEFROY, F. (1881-1895) *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, 10 vol., Paris, Vieweg Libraire-Éditeur.
- DHonorat* = HONNORAT, S. J. (1846-1847) *Dictionnaire provençal-français ou, Dictionnaire de langue d'oc ancienne et moderne*, Digne, Repos.
- DIEC2* = *Diccionari de la llengua catalana* (2007²), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- DIEZ, F. (1853) *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, Bonn, Bei Adolph Marcus.
- DLevy* = LEVY, E. (1892-1924) *Provenzalisches Supplement-Wörterbuch: Berichtigungen und Ergänzungen zu Raynouards Lexique roman*, 8 vol., Leipzig, O.R. Reiland.
- DMF* = *Dictionnaire du Moyen Français*, versió 2012. ATILF CNRS - Université de Lorraine. [<http://www.atilf.fr/dmf>]
- DMistral* = MISTRAL, F. (1878-1886) *Lou Tresor dou Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français*, 2 vol., Ais de Provença
- DPalay* = PALAY, S. (1991) *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes (Bassin Aquitain)*, Paris, ÉCNRS.
- DPanOc* = *Diccionari Panoccitan*. [<http://www.panoccitan.org/>]
- DRAE* (1984²⁰) = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1984²⁰) *Diccionario de la lengua española*, Madrid.
- DRaynouard* = RAYNOUARD, F. J. M. (1838) *Lexique roman ou dictionnaire de la langue des troubadours comparée avec les autres langues de l'Europe latine*, 5 vol., Paris, Chez Silvestre.
- DRG* = *Dicziunari Rumantsch Grischun*, Cuoira, Societa Retorumantscha, 1938.
- ENFIELD, N. J. (2003) *Linguistic Epidemiology: Semantics and Grammar of Language Contact in Mainland Southeast Asia*, London, Routledge Curzon.

- ENGHELS, R. & E. ROEGEST (2012) «Los verbos de causación negativa *dejar* y *laisser*: sintaxis y polisemia», dins V. Bellosta & M. García (eds.), *Aspectualidad, transitividad y referencialidad: las lenguas románicas en contraste*, *Studia Romanica et Linguistica*, 36, Frankfurt, Peter Lang, pp. 87-119.
- (en premsa) «L'expression syntaxique de la causation négative avec *laisser*, *dejar*, *deixar*: trois systèmes romans différents», *Academia Press*, Gent.
- EVANS, N. & D. WILKINS (2000) «In the mind's ear: The semantic extensions of perception verbs in Australian languages», *Language*, 76, pp. 546-592.
- FEW = WARTBURG, W. VON (1922–2002) *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanischen sprachschatzes*, 25 vol., Leipzig.
- GAMILLSCHEG, E. (1934 [1970]) *Romania Germanica. Band 1: Zu den ältesten Berührungen zwischen Römern und Germanen. Die Franken*, Berlín, Walter de Gruyter.
- GEERAERTS, D. (1997) *Diachronic prototype semantics. A contribution to historical lexicology*, Oxford, Oxford University Press.
- (2010) *Theories of Lexical Semantics*, Oxford, Oxford University Press.
- KEMMER, S. & A. VERHAGEN (1994) «The Grammar of Causatives and the Conceptual Structure of Events», *Cognitive Linguistics*, 5-2, pp. 115-156.
- KLUGE, F. (1899) *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Estrasburg, J. Trubner.
- LANGACKER, R. (1991) «Transitivity, Case and Grammatical Relations», dins *Concept, Image and symbol. The Cognitive Basis of Grammar*, Berlín, Mouton de Gruyter, pp. 209-260.
- MALDONADO, R. (2007) «Soft Causatives in Spanish», dins N. Delbecque & B. Cornillie (eds.), *From Action and Motion to Transitivity and Causality. On interpreting Construction Schemas*, Berlín, Mouton de Gruyter, pp. 229-260.
- MARTINES, J. (2000a) «L'expressió de les emocions i la creativitat lèxica: *estimar* 'amar', entre l'eufemisme i la metàfora cultural», dins *Actas del VIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval. Santander, setiembre, 1999*, Santander, Universidad Internacional Menéndez Pelayo, pp. 1221-1243.
- (2000b) «El canvi lèxic en català (ss. XVI-XX). Una aproximació des de la lexicologia diacrònica cognitiva (I). Les novetats i la llengua catalana», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a la Universitat d'Alacant el dia 16 d'octubre de 1998*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 35-64.
- (2012) «La integració conceptual o blending i l'arc de Sant Martí. Vers una semàntica cognitiva diacrònica i cultural», *eHumanista-IVITRA*, 2, pp. 240-270.

- MARTINES, J. & S. MONTSERRAT (en preparació) «Lleixar-deixar» i «jaquir»: canvi semàntic i gramaticalització.
- MASIP, R. *et alii* (2010) *Lo nou diccionari lleidatà-català*, Lleida, Alfazeta.
- MEYER-LÜBKE, W. (1890) *Grammaire des langues romanes*, 4 vol., París, H. Welter.
- MONTSERRAT, S. (2007) *La semàntica diacrònica cognitiva: una aplicació a propòsit de venir, arribar i aplegar (segles XII-XVI)*, Alacant/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- OREL, V. (2003) *A handbook of germanic etymology*, Leiden/Boston, Brill.
- PEIRCE, C. (1935-1966) *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, dins C. Harshorne *et alii* (eds.), Cambridge, MA, Harvard University Press.
- PFEIFER, W. (1993²) *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, 3 vol., Berlín, Akademie Verlag. [<http://www.dwds.de/ressourcen/woerterbuecher/>]
- PFISTER, M. (1973) «La répartition géographique des éléments franciques en gallo-roman», *Revue de linguistique romane*, 37, pp. 126-149.
- POKORNY, J. (1887) *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 3 vol., Berna, Francke..
- QUELLER, K. (2001) «A usage-based approach to modeling and teaching the phrasal lexicon», M. Pütz *et alii*, *Applied Cognitive Linguistics 2: Language Pedagogy*, Berlin / New York, Mouton de Gruyter, pp. 56-83.
- (2003) «Metonymic sense shift: Its origins in hearers' abductive construal of usage in context», dins H. Cuyckens *et alii* (eds.), *Cognitive Approaches to Lexical Semantics*, Berlín, Mouton de Gruyter, pp. 211-241.
- REW = MEYER-LÜBKE, W. (1911-1920) *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 13 vol., Heidelberg.
- RIERA, M. (1992) *La llengua catalana a Andorra*, Andorra, Institut d'Estudis Andorrans.
- (1996) «Afinitats lexicals entre els parlars andorrans i pallaresos», *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Andorra*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 35-48.
- SCHMID, B. (1988) *Les traduccions valencianes del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523): estudi lingüístic*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SEEBOLD, E. (1970) *Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch der germanischen starken Verben*, La Haia, Mouton & Co.
- SOARES DA SILVA, A. (1999) *A Semântica de Deixar. Uma contribuição para a abordagem cognitiva em semântica lexical*, Braga, Fundação Calouste Gulbenkian.

- (2003) «Image schemas and coherence of the verb category: The case of the Portuguese verb *deixar*», dins H. Cuyckens *et alii*, *Cognitive approaches to lexical semantics*, Berlín, Mouton de Gruyter, pp. 281-322.
- (2007) «Verbs of letting: Some cognitive and historical aspects», dins N. Delbecque & B. Cornillie (eds.), *From Action and Motion to Transitivity and Causality. On interpreting Construction Schemas*, Berlín, Mouton de Gruyter, pp. 171-200.
- STIMM, H. (1955) «Doppelformen germanischer Verba auf *-jan* im Galloromanischen», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 71, pp. 249-268.
- TALMY, L. (1988) «Force dynamics in language and cognition», *Cognitive Science*, 2, pp. 49-100.
- (2000) *Toward a Cognitive Semantics. I. Concept structuring systems*, Cambridge, MIT Press.
- TRAUGOTT, E. C. (2012) «Pragmatics and language change», dins K. Allan & K. M. Jaszczolt (eds.), *The Cambridge Handbook of Pragmatics*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 549-566.
- TRAUGOTT, E. C. & R. DASHER (2002) *Regularity in semantic change*, Cambridge, Cambridge University Press.
- WARTBURG, W. VON (1964) «Das burgundische Superstrat im frankoprovenzalischen Wortschatz», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 80, pp. 1-14.
- WITTLIN, C. (1995) *De la traducció literal a la creació literària*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ZACCARIA, E. (1901) *L'elemento germanico nella lingua italiana*, Bolonya.

Fonts textuais

(Hem inclòs ací totes les obres que hem despullat del període preliterari. Les del s. XIII i posteriors només s'han inclòs ací si són citades en l'estudi)

- BAIGES, I. J. *et alii*, dir. (2010) *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, vol. I, II i III, Barcelona, Fundació Noguera.
- BALARI, J. (1899) *Orígenes històrics de Catalunya*, Barcelona, Jaime Jopús.
- BARTSCH, K. (1868 [1978]) *Chrestomathie provençale accompagnée d'une grammaire et d'un glossaire*, Raphèle-lès-Arles, Marcel Petit.
- BASSOLS, M. (1976) *Glossarium mediae latinitatis Cataloniae*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

- BAUCELLS, J. *et alii* (2006) *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona*, vol. 4, Barcelona, Fundació Noguera.
- BibIt* = *Biblioteca Italiana*, Dipartimento di Italianistica, Facoltà di Lettere e Filosofia, Università di Roma La Sapienza. [<http://www.bibliotecaitaliana.it/>]
- BRUNEL, C. (1973) *Les plus anciennes chartes en langue provençale*, Ginebra, Slatkine.
- CAVALCA, D. = SORIO, B., ed. (1840) *Specchio di Croce del p. Domenico Cavalca*, Venècia.
- CECCO ANGIOLIERI = MARTI, M., ed. (1956) *Poeti giocosi del tempo di Dante*, Milà, Rizzoli.
- CHESÉ, R. (2011) *Col·lecció diplomàtica de Sant Pere d'Àger fins 1198*, 1, Barcelona, Fundació Noguera.
- CICA* = *Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)*, J. Torruella (dir.), amb M. Pérez Saldanya & J. Martines; selecció de textos de V. Martines. [<http://lexicon.uab.cat/cica>]
- CIMTAC* = MARTINES, J. & V. MARTINES (dirs.), «Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic», dins *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis (CIMTAC)*, amb la direcció adjunta de M. Àngels Fuster i Elena Sánchez, Alacant, ISIC-IVITRA.
- CODOLCAT* = *Corpus Documentale Latinum Cataloniae*. [<http://gmlc.imf.csic.es/codolcat/index.php>]
- CORDE* = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Corpus diacrónico del Español*. [<http://www.rae.es>]
- Corpus OVI dell'Italiano antico*, Istituto Opera del Vocabulario Italiano. [<http://www.oivi.cnr.it/>]
- CTILC* = *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*, J. Rafel (dir.), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [<http://ctilc.iec.cat/>]
- FAUS, J. (1908) *Els capítols matrimonials a la comarca de Guissona*, Barcelona, J. Jopús.
- FERRANDO, A., ed. (2007) *Curial e Güelfa*, Tolosa de Llenguadoc, Anacharsis.
- FERRER, J. (2009) *Diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses (995-1273)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- FRATTA, A. & A. DANIEL (2008) «Lancan son passat li giure», *Lecturae tropatorum*, 1. [<http://www.lt.unina.it/Fratta-2008.pdf>]
- GASSULL, J. (c. 1490) *La brama dels llauradors de l'horta de València*, dins R. Miquel i Planas (1911), *Cançoners satírics valencià*, Barcelona.
- Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina (1294-1295)*, J. Torró, ed. (2009), València, Universitat de València.

- Llibre de la Cort del Justícia de València (1280-1282)*, M. À. Diéguez, ed. (2011), València, Universitat de València.
- MARCH, A. (2000) *Poesies*, ed. de P. Bohigas, Barcelona, Barcino.
- MARCABRÚ = DEJEANNE, J. (1909) *Poesies complètes du troubadour Marcabru*, Tolosa, Privat.
- MARTORELL, J. *Tirant lo Blanch*, A. HAUF, ed. (2005), València, Tirant lo Blanch.
- MEYER, P. (1867) «Sermons limousins», dins *Jahrbuch für Romanische und Englische Sprache und Literatur*, Leipzig, F. A. Brockhaus, pp. 74-84
- MIQUEL, F. (1945) *Liber feudorum maior: cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona, CSIC.
- MIRET, J. (1913) «Pro sermone plebeico», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 7, pp. 163-185.
- MONSALVATJE, F. (1901) *Colección diplomática del Condado de Besalú*, II, Olot.
- PARDO, M. (1994) *Mensa episcopal de Barcelona (878-1299)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- PUJOL, P. (1913) *Documents en vulgar dels segles XI, XII & XIII procedents del bisbat de la Seu d'Urgell*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- RABELLA, J. A. (1997) «Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet (1080-1095)», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 35, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 9-49.
- RIUS, J. (1945-1947) *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*, vol. I-III, Barcelona, CSIC.
- ROIG, J. *Espill*. (2010), ed. d'A. I. Peirats, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- ROÍS DE CORELLA, J. = R. Miquel i Planas, ed. (1913), *Obres de J. Roïç de Corella*, Barcelona.
- ROSELL, F. (1945) *Liber feudorum maior*, Barcelona, CSIC.
- RUBIO, L. (1979) *Documentos lingüísticos catalanes (ss. X-XII)*, Múrcia, Universidad de Murcia.
- RUIZ, J. E. (2006) *Quan els vescomtes de Barcelona eren Historia, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII*, Barcelona, Fundació Noguera.
- RUSSELL, P. S. (1965) *Mediaeval Catalan linguistic texts*, Oxford, Dolphin Book Co.
- Testament de Berenguer Puculull* = J. Miralles (2006) *Antologia de textos de les Illes Balears. Segles XIII-XVI*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 133-134.
- TRÉTON, R. (2010) *Diplomatari del Masdeu*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Usatges de Barcelona* = J. Bastardas, ed. (1984) *Usatges de Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera.
- Vides* = *Vides de Sants Rosselloneses*, 2, ed. de C. MANEIKIS & E. NEUGAARD (1977), Barcelona, Fundació S. Vives Casajuana.

VILLANI, G. (1990-1991) *Nuova Cronica*, ed. de G. Porta, Parma.

VILLENA, ISABEL DE, *Llibre anomenat Vita Christi*, R. Miquel i Planas, ed. (1916-1918),
Barcelona.